

mányzat legitimitását intézményesítettsége adja (SZMSZ, napirend, választási rendszer stb.) inkább elkerülik a diákok ezt a fajta formalizáltságot. Gyakran visszatérő jelenség, hogy az iskolában a „jófej”, aktív tanulók elkerülik a diákönkormányzatot, megvalósítják ugyan a maguk akcióit, programjait, de nem a diákönkormányzat keretein belül. Akarnak szervezkedni, akarják intézni a maguk ügyeit, de nem a diákönkormányzaton keresztül. Ebből fakad a diákönkormányzatok első paradoxona: formális keretek közt nem tudnak alkotni, tevékenykedni, de a legitimitásukat a formalizáltságuk adja.

A társadalomban a civil/állampolgári technikák ismerete terjedőben van, de az iskola világa (a pedagógus társadalommal együtt) ebben jelentősen lemaradt. Ugyanakkor azt várják a diákönkormányzatoktól, hogy szerezzen érvényt a diákok jogainak. A megfelelő technikák, fogadókészség és a jogok ismerete nélkül azonban szinte lehetetlen. Ez a diákönkormányzatok második paradoxona.

A mai oktatási rendszerben a diákjogok nagyon kismértékben érvényesülnek, de ennél is komolyabb probléma, hogy a diákok jelentős része közönyös az ilyen kérdésekkel szemben. Ezt a „politikai” közönyt szocializálják a kiszolgáltatottság érzésével együtt. Ebből fakad a diákönkormányzat harmadik paradoxona, ugyanis éppen ennek az intézménynek kellene a politikai – különösen a helyi közéleti aktivitást – szocializálnia.

A diákönkormányzatok munkáját és egyben a diákjogok érvényesítését igen megnehezíti az a helyzet, hogy az érdekvédelmet azzal a hatalommal szemben kell kifejteni, amelyik elköveti az érdek- vagy jogsérelmet, s egyben ez az a hatalom, amelyik a jogorvoslatot gyakorolja az iskola falain belül.

A fentiek figyelembevételével szükséges a diákönkormányzat intézményének fejlesztése, társadalmi és pedagógiai funkciójának újragondolása.

Gábor Kálmán – Balog Iván – Mátay Melinda – Narancsik Ágnes

Korlátozott részvétel, felemás integráció a demokratikus intézményrendszerben

(Két város: Salgótarján és Sopron esete)

Vizsgálataink célja az volt, hogy két eltérő helyzetű középvárosban¹ feltárjuk a közoktatási rendszer átalakulását, illetve megvizsgáljuk, hogy melyek az átalakulás közös és eltérő vonásai. Hogyan alakulnak a két városban az ifjúsági civil szerveződések? Hogyan változnak meg a tanuló fiatalok aspirációi, értékorientációi, politikai cselekvési mintái? Megfigyelhetők-e a két városban közös és eltérő vonások? Megfigyelhetők-e összefüggések a közoktatási rendszer átalakulása, valamint az ifjúsági civil szerveződések, továbbá a tanuló fiatalok aspirációi és viselkedési mintái között.

Világszerte megfigyelhető jelenség, hogy az állami beavatkozás mindenütt visszaszorulóban van. Csökken az egyes (nemzet)államok legitimitása is, hiszen egyre szű-

kül az állam iránti bizalom és lojalitás, az állampolgári szolidaritás és áldozatvállalás is, és ennek következtében egyre kevesebben hajlandók adót fizetni olyan szolgáltatásokért, amelyből általuk nem ismert személyek is részesedhetnek. Ez mindenütt felértékeli az önkéntes társulás, az önszerveződés, az önszegély szerepét és jelentőségét, hiszen egyre kevesebben számíthatnak arra, hogy a fentiek miatt mindig csökkenő bevételekhez jutó állam eltartja őket. Ez mind gazdasági, mind pedig politikai értelemben is igaz: a garantált autonómia elképzelhetetlen erős vállalkozások, másfelől pedig önálló politikai érdekvédelem nélkül.

A nemzetállamokon belüli állampolgári kooperáció gyengülése relatíve szintén felértékeli azokat az államhatárokon átívelő vagy azokon belüli régiókat, amelyekhez az ott lakókat évszázadokra – netán a középkorra – visszanyúló lojalitás, hagyományos gazdasági kapcsolatok fűzik. A különféle – akár rendi, akár polgári – autonómiák tradíciói ezért az átalakulás folyamatában igen fontos életesélyteremtő (a dahrendorfi terminológiát pontosabban használva: ligatúrateremtő) erőforrást képeznek.²

E világjelenségen belül a volt kommunista országokra jellemző specialitás, hogy a civil társadalom fejlődése terén a rendszerváltás után is az 1989 utáni hatalmi elit maradt helyzeti előnyben, mert a posztsztálini helyi hatalmi klikkek – az esetleg már meglévő rendi vagy polgári erőkkel összefonódva – egy sajátos „szocialista nemességet”, s ezzel együtt a rendi autonómiának és privilégiumoknak egy sajátos, államszocialista változatát teremtették meg, amelyet – elsősorban kapcsolati, esetleg gazdasági vagy politikai tőkéjük konvertálása révén – sikerrel mentettek át a rendszerváltás utánra is.

¹ A két város kiválasztásakor figyelembe vettük a demográfiai, a gazdasági és a történeti szempontokat. A szocialista ipar mindkét városban fontos szerepet játszott – Sopron a textilipar, Salgótarján a nehézipar egyik fellegvára volt. Sopronban az omladozó szocialista ipart már a nyolcvanas években egyre inkább felváltotta a szolgáltató ipar, mindenekelőtt a bevásárló-turizmus. Salgótarján válságövezetnek mondható – magas a munkanélküliség –, a kilencvenes években indult meg az ipar felváltása a szolgáltató iparral. A városok történeti tradíciója is eltérő: Sopron tradicionális város, Salgótarján városi múltja a húszas évekre nyúlik vissza, és a szocialista városépítéssel egyik gyöngyszeme. Különböznek továbbá abban is, hogy Salgótarján a húszas évektől államosított iskolarendszerral rendelkezett, amely az iparra támaszkodott. Sopronnak mindig is többrétegű volt az iskolaszervezete. 1945 előtt itt meghatározó volt az egyházi iskolák szerepe (az iskolák kb. 70%-a felekezeti iskola volt). Salgótarján 1945 előtt is munkásvárosnak volt mondható, kevés értelmiséggel. Ebből adódik, hogy szellemi élete szűkebb horizontú, polgársága gyengébb volt Sopronénál. Salgótarján etnikailag többrétegű (nagy számú cigánysággal), és részint protestáns, részint katolikus népességű. Sopronra jellemző a német nemzetiség, hosszú ideig az evangélikusok, később a katolikusok a meghatározóak a városban. Emellett volt egy jelentős zsidó közösség is, ami mára hivatalosan alig létezik. Kiválasztottunk tehát egy prosperáló körzetből egy – a Nyugathoz legközelebb eső – várost és egy stagnáló, vagy leszakadó körzetből egy – a szlovák határhoz közeli – várost.

² Dahrendorf elkülöníti az opciókat és a ligatúrákat: „Az opciók választási lehetőségek, vagy a társadalmi struktúra által biztosított cselekvési alternatívák..., amelyekhez az egyéni választások és döntések igazodnak... A ligatúrák elkötelezettségek; nevezhetjük őket kötődéseknek vagy kötelekeknek is... Gyakran érzelmi hangsúlyuk is van: ... elődök, szülőföld, közösség. Talán úgy is fogalmazhatnánk, hogy a választások az opciók szubjektív oldalai, a kötődések vagy kötelekek pedig a ligatúráké... Az opciók nélküli ligatúrák elnyomók, a ligatúra nélküli opciók pedig értelmetlenek.” (Dahrendorf 1979)

Salgótarjánban, illetve Sopronban végzett kutatásaink³ azt mutatják, hogy a helyi társadalom, illetve a civil szervezetek önszerveződési potenciálja ott (esetünkben: Sopronban) nagyobb, ahol a mindenütt jelenlévő szocialista nemesség mellett erős polgári civiltársadalmi hagyományok is vannak, bár az 1989 előtti elit túlsúlya, a felülről kiépültség itt is megfigyelhető. Az is kivüláglík, hogy mivel Sopronban a vállalkozások már a 80-as években virágzásnak indultak, ennek köszönhetően a későkádárizmusra jellemző „kis privilégiumok” sokkal egyenletesebben és garantáltabban terültek szét horizontálisan a társadalom egészében, mint Salgótarjánban.

Továbbiakban tézisekben foglaljuk össze kutatásunk legfontosabb eredményeit:⁴

- Salgótarján 1980-ra érte el növekedésének tetőpontját, 1980-tól megkezdődött a város hanyatlása. Nem következett be a szerkezetváltás, az ipari szektort nem váltotta fel a szolgáltató szektor. A nyolcvanas évektől megindult a szellemi foglalkozásuk elvándorlása. A kilencvenes években a város hanyatlása felgyorsult: a vállalkozások lassú növekedése, a beruházások stagnálása, a magas munkanélküliség következtében fokozódott a városlakók elvándorlása. A munkanélküliség beépült a város mindennapi életébe, egyaránt sújtja a fiatalokat és az idősebbeket, az iskolázatlanokat, és a legiskolázottabbakat. A munkanélküliség állandósulását jól jelzi, hogy 1995-ben már a munkanélküliek többsége a tartós munkanélküliek közül került ki.
- Sopron egyenletes növekedést mutat. 1990-re az ipari szektor helyett a szolgáltatói szektor vált meghatározóvá, melyet a szellemi foglalkozásuk növekedése kísért. 1990 után felgyorsult a város fejlődése: lendületesen növekszik a vállalkozások száma és a beruházások összege, mely a bevándorlások lassú növekedésével, és alacsony munkanélküliséggel jár együtt.

³ *Kutatásunk során vizsgáltuk azokat az intézményeket, amelyek kapcsolatban állnak a fiatalokkal mindenekelőtt a két város közoktatási rendszerét, továbbá a kulturális-, a közművelődési és a szociális intézmény rendszert. Különös hangsúlyt helyeztünk a fenti intézményekhez kapcsolódó civil és non-profit szféra feltárására, valamint az ifjúsági civil szerveződések vizsgálatára. (Módszerünk közé tartozott a statisztikai adatok elemzése, mélyinterjúk készítése, illetve a sajtó és dokumentum elemzés.) A civil szerveződésekön kívül próbáltunk odafigyelni az ifjúsági szubkulturákra, illetve azokra a szórakozóhelyekre is, amelyek ifjúsági csoportstílusokat sejeznek ki. Készítettünk interjúkat a két város közéleti szereplőivel, abból kiindulva, hogy a személyeknek meghatározó szerepe lehet a városok életében. A nyilvánosság kibontakozását (helyi televízió, rádió, sajtó) is néztük mindkét helyen. Mindkét városban lekérdeztünk két kérdőívet: az általános iskolások jövőképeiről, illetve a középiskolások életstratégiáiról, értékeiről. Az általános iskolásokat mintája a város nyolcadikosait reprezentálja. A minta nagysága Salgótarjánban 240 fő, Sopronban pedig 214 fő. A középiskolásokat vizsgáló kérdőív sokkal részletesebb volt, a fiatalok értékorientációjának, csoportstílusainak, szabadidő tevékenységének leképezése mellett igen részletesen kérdeztük a fiatalok, ifjúság életszakasszal kapcsolatos és jövőstratégiáit, valamint a politikához való viszonyát és politikai cselekvési mintáit. A minta a város középiskolásait reprezentáló minta. A mintanagyság Salgótarjánban 465 fő, Sopronban 803 fő. Kutatásunkat támogatta a salgótarjáni önkormányzat, a Soros Alapítvány, a Közoktatási és Modernizációs Alapítvány, valamint a Művelődési és Közoktatási Minisztérium.*

⁴ *A kutatás részletes eredményeit lásd részletesen: Gábor Kálmán–Balogh Iván–Mátay Melinda–Narancsik Ágnes (1997) Helyi társadalom – közoktatási rendszer – ifjúság. Budapest, Educatio Kiadó (megjelenés alatt)*

- A két város eltérő fejlődése kevésbé mutatkozik meg az iskolázottság és a korösszetétel alakulásában.
- A két város kétféle scenáriót kínál a fiatalok számára: Salgótarjánban a munkanélküliség scenáriója hordozza magában azt a veszélyt, hogy a nyolcvanas évektől kialakult „két ország”-modell fennmarad a hátrányos helyzetűek alkotta rugalmas munkaerő-tartalékokkal, amely a kettős munkaerőpiac másodlagos szektorát képezi. Az ehhez a scenárióhoz kapcsolódó társadalmi kockázatok nyilvánvalók. Az ifjúsági zavargások lehetősége ezek közül csak az egyik, az etnikai-, faji kisebbségek ifjúsága egyre inkább hajlamos kedvezőtlen helyzetét az intézményesített rasszizmusnak tulajdonítani. Sopronban a szolgáltatások kiépülésével megnyílik az út a szabadidő – scenárió felé, melynek megnövekedése letörölné a stigmákat a nem-foglalkoztatottakról, akik egy új, „dologtalan”, szabadidős osztály alapját képeznék. A munka-scenárió felé való elmozdulás a tanulás felértékelődéséhez és a professzionális ifjúsági státusz kialakulásához vezet. A fiatalok különleges kulturális kreativitása pedig egyre megbecsültebbé válik.
- Az 1989/90-es 1994/1995-ös tanév között eltelt időszakban mindkét városban jelentősen csökkent a tanulói létszám. Salgótarjánban jelentős a roma tanulók száma. Mindkét város általános iskoláiban növekedett a szegregáció az iskolák között.
- Az eltérés megmutatkozik a két város közoktatási rendszerének átalakulásában. A salgótarjáni iskolák túlélési stratégiája szorosan összefügg azzal, hogy a korábbi rendszerben kialakult technikák, valamint a politikai és bürokratikus függőségi viszonyok szinte változatlanul, változatlan szereplőkkel éltek tovább, mintegy megőrizve a korábbi iskolaszervezetet, az iskola belső életének merev hierarchiáját, amelyben az igazgató függőségi viszonyát áthárítja a tanárookra, a tanárok pedig a diákokra. Az általunk megkérdezettek közül a salgótarjáni iskolaigazgatók többsége már több évtizede tölti be posztját, néhányan nyugdíj előtt állnak. Ezzel szemben a soproni intézményvezetők nagy része egy olyan új, dinamikusabb generációt képvisel, amely az 1985-ös oktatási törvény, vagy a rendszerváltás után került székébe.
- Ennek megfelelően a két városban az igazgatók mentalitása, stratégiái is különbözőek. A salgótarjániak fentről, az állami újraelosztás csatornáitól várják a segítséget, a megszorító intézkedéseket pedig megpróbálják túlélni, vagy panaszkodnak, mert a múlt rendszerben így szokták meg. A soproniak viszont nemcsak tiltakoznak az állami vagy az önkormányzati oktatáspolitiká ellen, hanem igyekeznek függetlenedni is tőle, és a saját lábukra állni a finanszírozás terén is.
- Városonként eltérő kérdezettjeink kapcsolathálója is. A salgótarjániak között a hivatali főnökeikhez fűződő vertikális és patrónus-kliens típusú, a soproniak körében ezzel szemben a piaci szféra (nemegyszer külföldi, főleg osztrák) szereplőivel kialakított horizontális összeköttetések dominálnak. Az utóbbi városban az igazgatók több esetben sikeresen kooperálnak civil társadalmi intézményekkel, ill. egymással is (ld. Iskolaigazgatók Tanácsa).
- A meginterjúvoltak által igazgatott iskolákban – mindkét városban – alulfizetettek a tanárok, ami rontja a pedagógiai munka színvonalát. Új kihívást jelent vizsgálatunk mindkét helyszínén a demográfiai apály, amelynek hatásait csak akkor lehet kivédeni, ha az iskolák demokratizálják, kiszélesítik beiskolázási bázisukat, a természetesen

- adódó konfliktusok kezelésére (ld. munkanélküli szülők gyerekei, roma tanulók, veszélyeztetett, ill. felzárkóztatásra szoruló diákok) pedig tudatosan felkészülnek. Ennek szükségességét azonban még csak egyes racionálisabb, vállalkozóbb szellemű soproni intézményvezetők kezdik felismerni.
- Ami az igazgatók munkájának külső feltételrendszerét illeti, az állam szerepvállalását az időnként még megmaradó „osztogatás” (világbanki hitelek) mellett egyre inkább a „fosztogatás”, a restriktciók, az elvonások jellemzik. Az alulról jövő kezdeményezések szervezése, menedzselése, koordinálása még hiányzik az állam eszköztárából. Ezt elsősorban a polgárosultabb Sopronban dolgozó, öntevékenyebb igazgatók sínylik meg.
  - Az önkormányzatok sem játszanak túl pozitív szerepet az iskolarendszerben helyi szinten folyó átalakulásban. Salgótarjánban a helyi hatalom 1990-94 között az előző rendszerhez képest semmit sem változott, és ezzel hiú reményeket ébresztett az iskolákban a túlélésre vonatkozóan. 1994 után viszont – a város anyagi helyzetére hivatkozva – iskolákat záratott be. Hasonló elképzelései támadtak – az 1990-94 közti időszak koncepciótlanságát követően – a soproni önkormányzatnak is, csak itt nem a pénzhiány, hanem felújítandó, illetve az egyháznak visszaadandó iskolaépületek, valamint a tanulólétszám csökkenése adták ehhez a hivatkozási alapot.
  - A soproni iskolák átalakulási stratégiája összefügg azzal, hogy a gazdaság átalakulása átrendezi az iskolák vezetőinek network-jét, a politikai és bürokratikus függőségi viszonyokat felváltja a gazdasági kapcsolatok horizontális szerveződése, ez áterjed az igazgató és tanárok közötti, sőt a tanárok és diákok közötti viszonyra is.
  - Azt is láttuk, hogy Salgótarjánban a megmerevedett iskolai struktúrákkal a korábbi struktúrák viselkedésmintáit átörökítő ifjúsági civil szerveződések kapcsolódnak össze, átörökítve a szocialista hagyományokat: a politikai és bürokratikus függőséget.
  - Azt is láttuk viszont, hogy Sopronban, ahol a gazdasági és társadalmi átalakulás előbbre tart ugyan és sokszínűbbek a civil szerveződések, a nem szocialista múlttal építkező ifjúsági szerveződések is inkább a felnőttek határozzák meg, mint maguk a fiatalok.
  - A salgótarjáni és a soproni nyolcadikosok között markáns különbség rajzolódik ki családi háttérükben, továbbtanulási szándékaikban, értékorientációikban, ifjúsági, kulturális csoportstílusaikban. A salgótarjániak a menekülést kifejező csoportstílusokkal sokkal inkább azonosulnak, mint a soproniak. A salgótarjániak menekülési vágyát jól kifejezi, hogy jövőképükben sokkal nagyobb arányú a pesszimista, a bizonytalan, a harmadik világháborút jövendőlk, illetve külföldön letelepedni akarók aránya, mint a soproniakéban.
  - A jövőképekből kirajzolódik, hogy mindkét városban élők számára alapvető érték a család, a biztonság, a harmónia, a szeretet és a béke. Általában elmondható, hogy mindannyiuk számára a középosztály életstílusa az etalon: család, ház szép környezetben, autó, állatok a ház körül, jólét, anyagi biztonság, munka.
  - Mindkét város nyolcadikosai fontosnak tartják a környezetvédelmet, tennének is ennek érdekében, hiszen sokan nagy veszélyben látják a természetet. Kettős megítélés alá esik a technikai fejlődés is: a salgótarjániak látják az árnyoldalait is, a soproniak inkább bíznak a környezetbarát, és a békét elősegítő technikai újításokban.
  - A soproni fiatalok nem foglalkoznak a politikával, nem érzik úgy, hogy befolyásolná jövőjüket. A salgótarjániak viszont pontosan megfogalmazzák a politikai nézeteiket,

- úgy érzik, hogy a jövőjüket nagyban befolyásolják a megfogható körülmények: a kormányok, a politikusok, a vírusok, a háborúk, amelyek azonos súllyal és egymás mellett szerepelnek.
- A középiskolások családjainak fogyasztási eszközökkel való ellátottsága azt mutatja, hogy a soproni középiskolások polgárosultabb családi háttérrel rendelkeznek, mint a salgótarjániak. A középiskolások saját javakkal való ellátottsága viszont arra utal, hogy mind a két város középiskoláiban megtalálható a tanulónak mintegy harmada, akik sokkal jobb életkörülményekkel rendelkeznek, mint a középiskolások többsége. A legjobb körülmények között élő középiskolások aránya viszont a két városban hasonló. Sopronban a jobb módúak és a többség között kisebb, Salgótarjánban nagyobb a távolság.
  - A salgótarjáni középiskolások inkább részesítik előnyben a főiskolai, és az egyetemi tanulmányokat, azon belül a humán szakokat, mint a soproniak. A salgótarjániak erőteljesebb továbbtanulási szándéka magyarázható azzal, hogy városuk gazdasági válsága miatt a karrier egyetlen lehetséges útját a továbbtanulásban látják. A soproniak – városuk prosperitását látva – sokkal inkább vonzódnak a reál szféra felé, illetve gondolják azt, hogy nem csak felsőoktatási diplomájukkal tudják megalapozni a jövőjüket.
  - A középiskolások átlagosan több időt töltenek szabadidős tevékenységgel, mint tanulással. A családtól és az iskolától függetlenedő szabadidő eltöltésében, különösen a salgótarjáni középiskolások körében, meghatározó szerepe a tv nézésnek van. A tv csatornák közül pedig szinte kizárólagosan, a fiatalokra orientált, fogyasztói mintákat közvetítő, kereskedelmi csatornákat részesítik előnyben.
  - A salgótarjániak inkább ítélik meg pesszimistán a társadalom jövőjét, mint a soproniak. A két város fiataljai jövőelképzelésének különbségét jól mutatja az is, hogy a soproniaknak mintegy harmada, a salgótarjániaknak több mint fele hagyná el azt a várost, amelyben jelenleg tanul. A középiskola befejezése utáni külföldi munkavállalás viszont közel hasonló arányban szerepel mindkét város fiataljainak jövőterveiben.
  - A fiatalok korai önállósodásával, az ifjúsági életszakasz meghosszabbodása, a növekvő ifjúsági identitás azzal jár, hogy a fiatalok azt hangsúlyozzák, hogy problémáikat a felnőttek nem értik meg, illetve a felnőtt társadalom nemcsak, hogy nem sokat tesz a fiatalokért, de intézményes képviselői kimondottan ellenségesen bánnak a fiatalokkal. A fiatalok körében kialakul egy ifjúságcentristának nevezhető csoport, amelynél a kortárscsoporthoz tartozás, az ifjúsági identitás markáns megjelenítése összekapcsolódik a felnőtt-társadalomtól való éles elhatárolódással, és az azzal való konfliktusos viszonyal.
  - Az ifjúságcentrista fiatalok szabadságvágya a döntésekbe való nagyobb beleszólás követelésével, a hatalom és a gazdagság felértékelésével is párosul. Az ellentmondás az intézményes világ, a fiatalok értékorientációi és aspirációi között markánsan jut kifejezésre az ifjúságcentrista fiatalok kulturális mintakövetésében, az ifjúsági kulturális mintákkal való azonosulásban. Az ifjúságcentrikus fiatalok körében napjainkban ugyan megőrizték vezető helyüket az alternatív kulturális minták, de szerepük kisebb mint korábban volt, sőt kisebb a fiatalok többségénél is. Felértékelődtek viszont az agresszivitást és menekülést kifejező ifjúsági csoportok.
  - A középiskolások körében mindenekelőtt a posztkonvencionális politikai cselekvés játszik szerepet mintegy függetlenül attól, hogy érdekli-e a fiatalokat a politika, illet-

ve elutasítóak-e, vagy közelállóak-e a politikához, a politikai intézményekhez, a politikusokhoz. Az ifjúságcentristák és a középiskolások többsége politikai cselekvésének összehasonlításakor azt is látjuk, hogy az ifjúságcentrizmus radikalizálja a középiskolásokat. A soproni középiskolások és ifjúságcentristák viszonyát vizsgálva azt látjuk, hogy a hatás ugyanaz, mint a salgótarjániaknál: a soproni ifjúságcentristák adatai csaknem tizedszázalékra megegyeznek a salgótarjániakkal.

- Az iskolai diákönkormányzatok egyik városban sem játszanak szerepet a diákok érdekvédelmének gyakorlásában. Inkább a bevételi forráshoz jutás egy lehetséges formái képződményeként funkcionálnak. Ezt azonban nem a pénzügyi szabályozás kedvezményes volta motiválja az iskola illetve a diákok részéről, hanem az, hogy az iskolák minden létező keretet és formát igyekeznek igénybe venni azért, hogy diákjaik igényeit kielégíthessék, és valamiből finanszírozhatóvá tegyék rendezvényeiket, az iskola közösségi életének megteremtését. Ennek érdekében elsősorban a piaci szereplőkkel való kapcsolatépítésben érdekeltek az adományok, felajánlások gyűjtésekor.
- A diákönkormányzatok mind Sopronban, mind Salgótarjánban az iskolák részeként jelennek meg, jelentős intézményvezetői – tanári kontroll mellett, és elsősorban az adott iskolához kapcsolódó beszerzésekhez és rendezvényekhez járulnak hozzá, a diákönkormányzatiságukból adódó lazább pénzügyi költségvetési kereteik révén.
- A diákönkormányzatoknak nincs állandó kapcsolódásuk az ifjúsági és vallási civil szerveződésekhez. A politikai jellegű ifjúsági szervezetek közül vannak olyanok, amelyek érdekeltnek tűnnek a diákönkormányzatok mozgósításában: ez elsősorban Salgótarjánra jellemző, ahol a helyi BIT-es önkormányzat szorgalmazta a Városi Ifjúsági Tanács létrehozását a diákönkormányzatok részvételével.
- A soproni kérdőíves vizsgálatnál is hasonló adatokkal találkoztunk, mint Salgótarjánban. A középiskolások többsége – mint a korábbi fejezetben rámutattunk – itt sem tagja valamely ifjúsági szervezetnek vagy ifjúsági civil szerveződésnek, de szervezett szabadidős tevékenységeikben nagyobb szerephez jut a sport és a vallás, mint Salgótarjánban.
- A két város összehasonlításából kiderül: az adott helyi társadalom szerkezetének sajátosságai (iskolaszerkezete, elit-struktúrája, földrajzi meghatározottsága, az önkormányzat működésének jellemzői, stb.) nagy mértékben meghatározzák azt, hogy az adott város polgárai milyen stratégiákat tudnak működtetni ifjúsági civil szervezeteik, csoportjaik létrehozásakor és fenntartásakor. Salgótarjánra jellemző a korábbi, a szocializmus idején kialakult viselkedésminták átörökítése a civil szerveződések esetében, amelyekben a fiatalok kis számban és többnyire alárendelt pozícióban jelennek meg.
- Sopronban, ahol a gazdasági és a társadalmi átalakulás előbbre tart, s jóval több, funkcionálisan a helyét jobban megtaláló, a helyi és az országos network-be beépülő civil szerveződést találunk, az ifjúsági civil szerveződések elsősorban a szabadidős tevékenységek és a vallási jellegű bázisközösségek mentén mozgatják meg a fiatal korosztályokat. Ebben az esetben is döntő fontosságú az idősebb korosztályok irányító, segítő szerepe. Személyükben a támogató felnőttek többsége a rendszerváltás előtt is ifjúsági ügyekkel foglalkozó közéleti embernek számított mind Sopronban, mind pedig Salgótarjánban.
- Vizsgálatunkból az is kiderült, hogy a fiatalok saját maguk alakítják ki továbbtanulási és jövő-stratégiáikat, figyelembe véve a városukban kínálgató esélyeket. Közös

a fiatalok korai önállósodása, individualizálódása, amely összekapcsolódik a családi és iskolai kontroll fellazulásával, a mass médiák növekvő szerepével, és a feszültségoldó technikák növekvő alkalmazásával. A merev struktúra növeli a diákok és az iskola konfliktusát, amely kiterjed a politikától való eltávolodásra, a közösségtől való elfordulásra. A politika elítélése viszont összekapcsolódik a politikai cselekvés radikalizálódásával. A fiatalok családtól való eltávolodása, a fogyasztói minták szerepének felerősödése növeli a konfliktust, különösen élessé válnak a konfliktusok a merev struktúrák esetében. Az átalakulóban levő csoportok fiataljai egyre inkább elfordulnak, illetve szembeszállnak az őket alárendelt viszonyban tartó felnőtt társadalommal, illetve azoknak szerveződéseivel, intézményeivel. Az elfordulás és/vagy szembenállás, illetve a felemás integráció a fiatalok viselkedésének, de különösen politikai cselekvésének radikalizálódásához vezethet.

Veres Valér

A romániai magyar ifjúság civil szerveződéseinek, mozgalmi életének fejlettségi színtje

A dolgozat témája a romániai magyar ifjúság civil szerveződéseinek, a szervezeti élethez való viszonyulásuknak, a szervezeti tagság rétegződési hátterének, participatív készségének, aktivitásának, szerveződési készségeinek körvonalazása, leírása, ezek sajátosságainak értelmezése. A kérdéskört Romániában eddig nem kutatták, fontosságát jelzi, hogy a dolgozat empirikus alapjául szolgáló felmérést a MISZSZ rendelte meg. A felmérésben részt vettek: Horváth István, Magyarai Nándor, Magyar Tivadar (egyetemi oktatók), Veres Valér (egyetemi hallgató), a Babes-Bolyai T.E. szociológia tanszékéről. A kutatás exploratív jellegű, a jelen dolgozat témája mellett más kérdéskörökre is kiterjedt. A mintavétel a rétegzett kiválasztás és a véletlenszerű mechanikus kiválasztás módszereinek kombinálásával történt, 2185 alanyt tartalmaz. Az adatfelvételt 1993 decemberében került sor.

Tekintve a téma úttörő jellegét, az elemzéseknek inkább leíró-feltáró jellege van, a jelenségeket megpróbáltam értelmezni, és ahol alaposabb megfigyelésre volt alkalom, az okok feltárására is vállalkoztam.

Az elemzések során az alábbi következtetések körvonalazódtak: a fiatalok civil kultúrája passzív kultúra, az ifjúsági szervezeti élet a klasszikus modern társadalomra jellemző jegyekkel rendelkezik, és nem a posztmodern ifjúsági szerveződések a dominánsak. A szervezeti tagság arányának alakulása meggyénként bizonyos szabályszerűségeket követ. Az ifjúság érdeklődése többnyire apolitikus jellegű és világi orientációja van. A vallásos szervezetek esetén viszonylag fokozottabb elfogultság mutatható ki a többségi lakossággal szemben.

A kutatás következő szintje: tereptanulmányokat, mélyinterjúkat fogunk készíteni a kérdőívesen kevésbé kutatható aspektusokról.

Az eddigi, és a továbbiakban feltárandó eredmények alapján egy ajánlás csomagot szándékszunk megfogalmazni az ifjúsági szervezetek számára.